

Anna Verdebout, geloofsvluchtlinge (1568-1577)

PIETER DONCHE

161

In onze vorige bijdrage kwam de familie Verdebout te Ieper ter sprake. Over de figuur van Anna Verdebout vonden we een aantal interessante biografische gegevens in relatie tot de godsdienststroebelen te Ieper, die het zeker waard zijn om verhaald te worden.

Anna Verdebout was te Ieper bij huwelijkscontract op 9 februari 1557 (nieuwe stijl) gehuwd met Pieter de WULF, zoon van Jan en Jossijne van de Kerkhove. Haar getuigen waren Jan de Revel, voogd en grootvader, Victor de Revel, oom, Jan Hanneron, Pieter van der Stichele en Andre Vaellant, verwanten. Zijn getuigen waren zijn moeder (Pieter de Wulfs vader was reeds overleden), Boudewijn van Meteren alias Wyts, heer van Winchem en Wulverghem, Alfons Frutier,¹ Joos van Meteren, zoon van Boudewijn en jonker Joost Lansaem fs meester Joost.²

Pieter de Wulf was lid van het College der 27 van de stad Ieper.³ In 1569 bezaten Anna Verdebout en Pieter de Wulf een huis in de Ieperse Mondstraat, verhuurd aan meester Urias Pollet.

Pieter de Wulf en Anna Verdebout waren op een bepaald ogenblik aangestoken door de nieuwe geloofsideeën, zoals blijkt uit een aantal persoonlijke documenten. Maar laten we, voor een goed begrip, eerst de historische achtergrond van de reformatie, in het bijzonder te Ieper, nog even reconstrueren.

Vanaf de eerste helft van de 16de eeuw begonnen reformatische ideeën inzake religie steeds meer op te komen. De wereldlijke en religieuze overheid poogde met keizerlijke plakaten (verordeningen) en inquisiteurs deze nieuwe ideeën te bestrijden. Vanuit Artezië kwamen de ideeën weldra ook de Westhoek binnen: in 1559 doken de eerste calvinistische predikanten in de Nederlanden op en vanaf 1562 werden de eerste clandestiene hagepreken gehouden. Zij wonnen veel aanhangers in de Westhoek. Niet alleen onder het gewone volk waar de religieuze onvrede zich bovenop de sociale onvrede had geënt, maar ook onder de lagere adel werden velen aanhangers van de nieuwe ideeën. Zij richtten zelfs een Eedverbond op dat de afschaffing van de plakaten vroeg. Maar de acties voor de uitvoering van de plakaten werden daarentegen nog verscherpt.

¹ Brussel, Koninklijke Bibliotheek, Fonds Merghelynck (verder: KBB, FM) 42 farde Y221 (Frutier): Hij werd begraven te Ieper in april 1565 (kerkrekening). Zijn grafschrift in de Ieperse St.-Maartenskerk werd opgetekend door Cornelius Gailliard: *Hier licht Alonse Fruutier fs Victor en Marguerite Hanneron fa Nicaisen ende van Denise Hanneron, Alonsens 1ste wijf obiit 1543 en(de) joncvrouwe Jehenne van der Fosse, Alonsens tweede wijf*. Zijn eerste huwelijk met Marguerite Hanneron had plaats op 13 mei 1532 (KBB, FM 33 index).

² KBB, FM 33, dl. I, p. 125: een *quytshelding* van 9 febr. 1556 (1557 n. st.).

³ Bⁿ. BONAERT, Les de Wulf aux quatre losanges, in: *Le Parchemin*, nr. 266 (maart-april 1990), pp. 93-128. Uit: Brussel, *Algemeen Rijksarchief*, Raad van State en Audiëntie, nr. 28/169 vol. 1.

Het toenemend aantal veroordelingen door steeds actiever wordende inquisiteurs deed vanaf de 1560-er jaren meer en meer bedreigen op de vlucht slaan. In Westelijk Vlaanderen, waar de reformatie stevig wortel had geschoten, verkoos men vooral naar Engeland te vluchten en daar betere tijden af te wachten. Engeland had reeds ten tijde van Hendrik VIII het katholicisme de rug toegekeerd en in november 1565 had zijn dochter, koningin Elisabeth I de stad Norwich speciaal voor geloofsvluchtelingen uit de Zuidelijke Nederlanden opengesteld.⁴

- 162 De gemoederen geraakten steeds meer verhit. Een uitbarsting bleef niet uit: in de zomer van 1566 raasde gedurende zes weken een *Beeldenstorm* door de Nederlanden. De Spaanse overheid was dermate onthutst over de intensiteit van deze gebeurtenis dat koning Philips II van Spanje het volgende jaar de hertog van Alva als nieuwe landvoogd naar de Nederlanden stuurde, samen met 10.000 keursoldaten om orde op zaken te stellen. Alva richtte meteen een uitzonderingsrechtbank op, de *Raad van Beroerten*, zeer snel in de volksmond omgedoopt tot *Bloedraad*. Uitgebreide onderzoeken werden gevoerd om zoveel mogelijk inlichtingen te verzamelen over al wie van ver of nabij met de godsdiensttroebelen te maken had. Velen voelden zich bedreigd en sloegen op de vlucht.

Ook Pieter De Wulf en Anna Verdebout hadden het katholieke geloof verlaten en waren protestants geworden. Anna Verdebout haalde hiermee de woede over zich van haar grootvader Jan de Revel. Toen deze op 18 januari 1569 zijn testament liet opmaken specificieerde hij daarin niet alleen dat hij bij zijn echtgenote in de Minderbroeders te Ieper wilde begraven worden, maar tegelijk ook dat hij zijn kleindochter Anna onterfde omdat zij *heur begheven heeft totter ketterie* en dat daarom alleen *Lipkin en Tannekin* de Revel, kinderen van haar oom Victor de Revel, zijn testamentaire erfgenamen waren.⁵

Op dat ogenblik was zij met haar gezin al niet meer te Ieper. Zij waren gevlucht.

Voor na de harde repressie in de eerste maanden van Alvas aanwezigheid in de Nederlanden was een massale uitwijking op gang gekomen, vooral richting Engeland. Hetzij naar het Engelse kustplaatsje Sandwich, hetzij naar London waar de vluchtelingen de Austin Friars kerk ter beschikking kregen, hetzij naar Colchester, hetzij naar Norwich, toentertijd de tweede grootste stad van Engeland. In 1568 waren er te Norwich reeds 1.132 Vlaamse en 399 Waalse vluchtelingen en vier jaar later, in 1572 bestond de bevolking van ongeveer 15.000 inwoners voor niet minder dan een derde uit inwijkelingen die van over het Kanaal kwamen.⁶ Vluchtelingen uit de Westhoek en speciaal uit Ieper namen er zelfs een bijzondere plaats in: de Vlaamse protestantse gemeente werd er bediend door een Ieperse predikant

⁴ Vluchtelingen om geloofsredenen uit de Westhoek trokken vooral naar Engeland. Al in 1544 was de Nederduitse vluchtelingenkerk in Engeland een sterke gemeente geworden. In 1547 werd te Canterbury de eerste vluchtelingenkerk voor gereformeerden gesticht. In 1550 kregen vluchtelingen uit de Nederlanden de Austin Friarskerk te Londen ter beschikking. Ook in de Engelse kuststreek ontstonden vluchtelingenkerken, zoals te Sandwich en Norwich.

⁵ KBB, FM 129, dl. 72, p. 66: testament van Jan de Revel, opgemaakt te Ieper voor de notarissen Henri de Codd en Frans Knockaert. Merghelynck geeft als bron: *Nr. 90, Archives Bon Bonaert prop*(i)étaire* à Sirault 1892.* (te identificeren met Bⁿ Raoul Bonaert (1853-1910) op basis van A. MERGHELYNCK, *Vademecum pratique et utile de connaissances historiques* .... Doornik, 1896-97, anastatische herdruk Flandria Nostra, Torhout, 1986, p. 63 en 278 en Bⁿ BONAERT, *Histoire de la famille Bonaert*, in: *Tablettes des Flandres*, Recueil I, p. 93).

⁶ R. ESSER, Strangers within the Gates: Dutch and Walloon refugees in Norwich, in: *Westhoek-info*, ts. van Westhoek, Kring voor Geschied- en Familiekundig onderzoek in de Westhoek, jr. 8, nr. 1, april 1992, pp. 28-34. IDEM, Social concern and calvinistic duty: the Norwich strangers' community, in: (ed.)^o W. BEELE, J. DECAESTECKER, L. VANDAMME, E. VAN DER BAUWHEDE, *Het Beloofde Land. Acht opstellen over werken, geloven en vluchten tijdens de XVIde en XVIIde eeuw. Bijdragen tot de geschiedenis van de*

Westhoek I, Dikkebus, 1992, pp. 172-184.

⁷ Deze brieven werden waarschijnlijk tijdens huiszoekingen door de overheid gevonden en in beslag genomen omwille van de inlichtingen die er over gereformeerden in te vinden waren. 65 van deze brieven belandden uiteindelijk in het Ieperse Stadsarchief, maar zij gingen, met de rest van het Ieperse stadsarchief in de vlammen op in de Eerste Wereldoorlog. In 1857 waren zij gelukkig reeds uitvoerig bestudeerd in een artikel van 90 bladzijden: H.Q. JANSSEN en J.H. VAN DALE, *De Hervormde vluchtelingen van Yperen in Engeland*, in de reeks Bijdragen tot de Oudheidkunde en Geschiedenis inzonderheid van Zeeuws-Vlaanderen, 1857.

⁸ In de brieven wordt Anna Verdebout niet woordelijk vermeld, maar toch kan er geen twijfel zijn dat de Pieter de Wulf die uit Norwich schrijft haar echtgenoot is. Beide brieven zijn gericht aan *Victor Fruutier*, die hij in de tweede brief zijn *cousijn* noemt. Wellicht een verwante van de Alfons Frutier die getuige was van zijn kant in hun huwelijkscontract. In de eerste brief verzoekt hij ook de groeten te doen aan *Jan en Victoor de Revelis*, (de Revel), dit moeten dan de grootvader en oom van Anna Verdebout zijn, tevens getuigen van haar kant in hun huwelijkscontract.

⁹ KBB, FM 32 dl. VI (nota's uit stadsrekeningen 1551-1595), uit stadsrekening 1.4.1560/1 - 31.3.1562 fo 6v. *Victor Frutier fs Alphonse* was pachter bij aankoop van het ambt van klerk van de weeskamer '*loco Alphonse Frutier*'. Victor

en in de jaren 1567-68 was de Ieperse brouwer Thomas Bonneel zelfs burgemeester van Norwich.

Ook Pieter de Wulf en Anna Verdebout waren met hun gezin en dit zeker al in 1568 naar Norwich gevlucht. Hiervan getuigen nog twee brieven⁷ die Pieter de Wulf⁸ vanuit deze stad schreef aan zijn achter- (en wellicht ook *katholiek*) gebleven familieleden. Beide brieven zijn gericht aan *Victor Fruutier*, de zoon van de Alfons Frutier die getuige was in zijn huwelijkscontract van 10 jaar eerder. In zijn tweede brief noemt Pieter de Wulf hem zijn kozijn. Victor Frutier fs Alphonse had in 1561-62 zijn vader opgevolgd als klerk van de Ieperse weeskamer.⁹

In zijn eerste brief vanuit Norwich van 8 januari 1568 dankt hij Victor Fruutier omdat hij de procuratie (volmacht voor een wettelijke handeling) die hij hem gestuurd had ontvangen had en zou volbrengen. Maar hij toont zich wat gepikeerd omdat Victor Frutier hem niet de gevraagde *rekening van zijne administratie* toegezonden had. Vermoedelijk wordt hier een rekening van beheer van de Wulfs eigendommen in Vlaanderen bedoeld. Dat Victor Fruutier als reden opgaf dat hij hem met vrouw en kinderen eigenlijk terug in Ieper verwacht had en dat hij daarnaast nog een of ander gebod van Alva inroept, vond Pieter geen geldige reden. Hij moest toch weten dat hij nu veilig in Norwich zit, en dat een reis in volle winter op korte termijn onredelijk is, maar bovenal dat het *periculus is in die landen [Vlaanderen] en sonderlinge in die stadt [Ieper] te com(m)en. En dat ic soude moeten co(m)pareeren voor den duc [de hertog van Alva], jehens den welcken ic niet en weet yet yutstaens [iets uitstaans] te hebben, overmidts ic niet misdaen en meen te hebben jehens den coninck*. Ook wil hij zijn vrouw en kinderen niet in de steek laten om zijn bezittingen te komen verdedigen in Vlaanderen. Zijn aanwezigheid op preken van hervormden was niet onwettelijk: *Want dat ic ter predicatie ghegaen hebbe en es niet ghewesit zonder toelatinghe vanden grave en der wet*.¹⁰

Hij maande Victor Fruutier aan goed zijn belangen wettelijk te verdedigen: *Hoopende dat ghy, acht hebbende up mijne huusvrauwe en(de) kinderen, mijn zaecke zult vooren staen naer 't gebodt Godes in den wetboucken daert u moghelijck waert*. Victor Fruutier moet ook in eerdere brieven geprobeerd hebben hem van zijn hervormd geloof te doen afzien, wat hem ook niet erg zint: *Voort, zo vele als uwen raet en(de) vermaninghe angaet, waermeide ghy begheert, dat wy niet obstinaet [standvastig in de hervormingsgezindheid] en bliven nochte hardneckich, dinckt my onnoodich te weisen*. En als Frutier hem aanraadt niet naar slechte raadgevers en leugenaars (de hervormden) te luisteren, antwoordt hij dat zijn raad die hij gaf om naar Ieper en naar de katholieke eredienst terug te keren pas slechte raad zou zijn: *Ghy scrijft ooc, dat wy gheen quaede raeders en(de) lug-*

heners ghelooven en zouden. Dat en hebben wy ooc tot noch niet ghedaen nochte en hopet noch niet te doene, ten waere dat wy uwen raedt volgden, die ons raedt als goede vriendekins weider te keeren naer Ypre en(de) ons te reco(n)siliere(n) met ul(ieden) bisscop en(de) pastuer ... Zijn standpunten en reacties worden uitgebreid met allerlei bijbelse uitspraken en vergelijkingen beargumenteerd.

164

Hij eindigt met praktische zaken. Hij verzoekt de groeten te doen aan *Jan en Victor de Reuelis* (de Revel) en aan al zijn vrienden. Aan Fruutier persoonlijk vraagt hij te waken over zijn goederen achtergelaten in zijn huis in Ieper, in het bijzonder zijn klederen en hem ook nog 100 *angeloten* (een fors bedrag)¹¹ toe te sturen. Hij bedreigt hem met strenge maatregelen, als hij daaraan niet voldoet en zijn bezittingen oneerlijk zou besturen.

Dat zijn bezorgdheid om het vertrouwen dat hij in Fruutier kon stellen voor het beheer van zijn goederen, terecht was blijkt uit een korte brief van vier maand later: Op 19 mei 1568 schreef hij vanuit Norwich opnieuw aan Victor Fruutier te Ieper, die hij zijn *cousijn* noemt. Hij verwijt hem dat hij, die zichzelf een eerlijk man noemt en die een goed leven kan leiden, zich niettemin toch zijn goederen toegeëigend heeft. Hij uit nogmaals scherpe bedreigingen. Hij verwijt hem misbruik te maken van zijn situatie van vluchteling: *dat ic int landt niet comen en mach om der groote tyrannie wille, die men aldaer anrecht, insonderheidt inde stadt van Ypere ...*

Anna Verdebout had door haar hervormde geloofsovertuiging de woede over zich van haar grootvader Jan de Revel gehaald. Toen deze op 18 januari 1569 zijn testament liet opmaken specificerde hij daarin niet alleen dat hij bij zijn echtgenote in de Minderbroeders te Ieper wilde begraven worden, maar tegelijk ook dat hij zijn kleindochter Anna ontferde omdat zij *heur begehven heeft totter ketterie* en dat daarom alleen *Lipkin en Tannekin* de Revel, kinderen van haar oom Victor de Revel, zijn testamentaire erfgenamen waren.¹²

Op 10 mei 1571 werden de bezittingen die Pieter De Wulf en Anna Verdebout in Ieper achtergelaten hadden geconfisqueerd.¹³

Pieter de Wulf is wellicht nooit meer naar Ieper teruggekeerd. Reeds vóór 29 november 1576 was hij te Norwich overleden. Op die datum immers, erfden hun minderjarige kinderen Jan, Frans, Abraham en Clara de Wulf, onder voogdij van Victor de Revel en Jan Questier, van Joanna de Cortewille, dochter van Adriaan,¹⁴ weduwe van jonkheer Jan Claissoone, raadsheer van de koning van Castilië en ontvanger van West-Vlaanderen. Op dat ogenblik woonde de weduwe Anna Verdebout met haar kinderen nog steeds in *Naerdtwijck Nordewijck* (Norwich).¹⁵

Fruutier wordt in die functie ook vermeld in de rekening van 1.4.1573-31.3.1573/4. In de rekening van het jaar daarvoor wordt hij vermeld als *hooftman van de wake ter poorte*. In B^N. BONAERT, *Les Keingiaert, seigneurs de Denterghem et de Gheluelvt*, (Recueil XXXIII uitgegeven door de Office Gén. et Hér. de Belgique), Brussel, 1983, vindt men een klein fragment (anderhalve pagina) van de genealogie Fruutier te Ieper (1457-eind 1500), maar zonder de Alphonse of Victor Fruutier.

¹¹ De graaf van Egmond had in september 1566 tijdens een bezoek aan Ieper toegestaan dat de hervormden een bedehuis buiten de stad bouwden. In april 1567 was de godsdienstbeleving er evenwel weer verboden en de volgende dag werd het bedehuis (een inderhaast opgetrokken schuur) afgebroken.

¹² Een *angeloot* is een Franse gouden munt door Lodewijk IX voor het eerst geslagen en aldus genaamd naar de aartsengel Michaël die de draak versloeg. Er werden ook angeloten in Engeland geslagen. Zie STALLAERTS *Glossarium van verouderde rechtstermen, kunstwoorden en andere uitdrukkingen*, Leiden, E.J. Brill, 1890, derde deel door F. DEBRABANDERE en anastatische herdruk van de eerste twee delen.

Handzame, *Familia et Patria*, 1978. In 1514 was één angeloot equivalent aan 6 pond. 12 schellingen paris. Zie P. DONCHE, *Lyeden van oorlooghe in de kasselrij Ieper anno 1524*, in: *Westhoek Genealogisch Jaarboek*, V. Dikkebus, 1988, p. 153, noot 7.

¹² KBB, FM 129, dl. 72, p. 66: testament van Jan de Revel, opgemaakt te Ieper voor de notarissen Henri de Coudt en Frans Knockaert. Merghelynck geeft als bron: *Nr. 90, Archives Bon Bonaert prop(iétaire) à Sirault 1892*. (te identificeren met Bⁿ Raoul Bonaert (1853-1910) op basis van A. MERGHELYNCK, *op. cit.*, p. 63 en 278 en Bⁿ. BONAERT, *Histoire de la famille Bonaert*, in: *Tablettes des Flandres*, Recueil I, p. 93).

¹³ Brussel, *Algemeen Rijksarchief*. Kwitanties van de Rijkselse Rekenkamer (Acquits de Lille), nr. 285.

¹⁴ Merkwaardig: Ook Charles III Vasquez erfte in 1576-1577 van Anna, dochter van Adriaan Cortewille. (zie ons voorgaand artikel in deze bundel, paragraaf: De

Na het generaal pardon van juni 1574, de Pacificatie van Gent (8 november 1576) en de erkenning van deze religievrede door de nieuwe landvoogd Don Juan in zijn Eeuwig Edict van 12 februari 1577 herbegon voorzichtig een publieke uitoefening van het calvinisme. Voor velen was dit het ogenblik om terug te keren naar hun streek van herkomst. Kwam ook de weduwe Anna Verdebout met haar kinderen rond die tijd terug of eerder?

Een nieuwe toekomst in Vlaanderen was voor hen evenwel niet weggelegd. Anna Verdebout en haar kinderen kwamen om het leven in 1577 te Oostende in ongewone omstandigheden¹⁶: samen met haar kinderen verdronk zij in de haven van Oostende...¹⁷ Was dit een stom ongeluk bij de terugkeer of een wanhoopsdaad na een niet geslaagde herintegratie? We hebben er het raden naar.

familie Vasquez en Charles (III) Vasquez: 15 gemeten in Oeren)
¹⁵ KBB, FM 129 dl. 25 p. 661.
¹⁶ KBB, FM 42 farde Y550 (Verdebout) met bronvermelding: *ex. Mss Vellenaere..*

¹⁷ KBB, FM 7, II, p. 205. over Anna Verdebout: *Elle se noya avec ses enfants dans le port d'Ostende en 1577*. Merghelynck geeft als bronvermelding: *nr. 168, Arch. Bon Bonaert, prop(riétaire) à Sirault*.

Zie ook hetzelfde verhaal in Bⁿ. BONAERT, La famille de Revel à Ypres, in: *Le Parchemin*, jrg. 53, nr. 254 (maart-april 1988), pp. 87-106 op p. 96 noot 43.